

АВТ
С68

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

СОФ'ІН МИХАЙЛО ІГОРОВИЧ

УДК 343.132:343.296

**ПРОЦЕСУАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ СЛІДЧОГО ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ
ПРАВOPорушенням**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2017

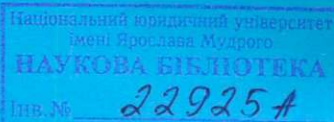
В 0 1 0 0 4 5 4 1

дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Удалова Лариса Давидівна,
Національна академія внутрішніх справ,
директор інституту післядипломної освіти

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
Сергєва Діана Борисівна,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри правосуддя юридичного факультету

кандидат юридичних наук
Шевчак Артем Вікторович,
Головне слідче управління Національної поліції України,
старший слідчий в особливо важливих справах

Захист відбудеться 8 червня 2017 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотечі Національної академії внутрішніх
справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий 28 квітня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У розбудові правової держави європейського зразка, якою проголошено Україну, важливе місце посідає забезпечення прав і свобод осіб, які потерпіли від кримінального правопорушення. Особа, якій кримінальним правопорушенням заподіяно шкоду, є пріоритетною в системі цінностей, що перебувають під правовою охороною держави, а її відшкодування – одне з найважливіших завдань, що стоять перед системою органів досудового розслідування, прокуратури та суду. Досить часто для потерпілого у кримінальному провадженні першочергове значення має не покарання особи, яка вчинила злочин, а компенсація матеріальної, фізичної та моральної шкоди.

Важливу роль у забезпеченні правової охорони потерпілих відіграють слідчі – службові особи, уповноважені в межах компетенції, передбаченої Кримінальним процесуальним кодексом (КПК) України, здійснювати досудове розслідування, зокрема доказувати вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Саме на цьому етапі кримінального процесу зазвичай відбувається відшкодування шкоди потерпілому або створюються необхідні для цього умови.

Від дій слідчого певною мірою залежить, чи буде відшкодована шкода, завдана кримінальним правопорушенням, у певному кримінальному провадженні та в якому розмірі.

За даними Генеральної прокуратури України, у 2016 р. зафіксовано понад 412 тис. потерпілих від кримінальних правопорушень, у провадженнях за якими закінчено досудове розслідування, серед яких понад 187 тис (45,5 %) – особи, потерпілі від тяжких і особливо тяжких злочинів. Потерпілими від найбільш поширених злочинів проти власності визнано понад 344 тис. осіб (83,4 %).

Водночас за цей період правоохоронними органами встановлено матеріальних збитків на суму понад 4,9 млрд грн, а відшкодовано збитків лише на суму понад 1,5 млрд грн. (31,4 %). Водночас накладено арешт на майно на суму понад 2 млрд грн (42,7 % від суми встановлених збитків) і пред'явлено цивільний позов (без моральної шкоди) на суму понад 2 млрд грн (43,5 % від суми встановлених збитків).

Така ситуація свідчить про серйозні проблеми, пов'язані з відшкодуванням шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та необхідність удосконалення механізму реалізації цього процесу, зокрема за участі слідчих.

Актуальні питання забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, розглянуто в дослідженнях Ю. П. Аленіна, С. А. Альперта, Б. Л. Ващук, В. І. Галагана, О. П. Герасимчука, М. І. Гошовського, Ю. М. Грошевого, С. В. Давиденка, В. С. Зеленецького, Н. С. Карпова, В. В. Кривобока, О. В. Крикунова, О. П. Кучинської, Г. К. Кожевнікова, А. М. Ларіна, Л. М. Лобойка, П. А. Лупинської, М. М. Михеєнка, В. В. Молдавана, О. І. Назарука, В. Т. Нора, Д. П. Письменного, М. А. Погорецького, Т. І. Присяжнюка, В. В. Рожкової, А. Е. Руденко, В. М. Савицького, Д. Б. Сергєєвої, С. М. Стахівського, І. І. Татарина, В. М. Тертишника, Л. Д. Удалової, Ф. Н. Фаткуліна, О. Ю. Хабло,

Л. І. Шаповалової, А. В. Шевчишина, С. А. Шейфера, В. П. Шибіка, М. Є. Шумила та інших учених.

Одержані вченими висновки становлять потужний фундамент для вирішення низки проблем забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Водночас нині під час забезпечення відшкодування такої шкоди перед слідчими виникають численні труднощі, пов'язані з недосконалістю кримінального процесуально законодавства та відсутністю чіткого механізму забезпечення відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Відтак, існує необхідність у науковому забезпеченні нормативно-правового регулювання та практики реалізації повноважень слідчого щодо гарантування відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, з урахуванням положень сучасного кримінального процесуального законодавства.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розроблення науково обґрунтованих засад процесуальної діяльності слідчого щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *задачі*:

- з'ясувати стан наукових досліджень проблем процесуальної діяльності щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- визначити особливості процесуального порядку відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, за кримінальним процесуальним законодавством України;
- розкрити повноваження слідчого щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- сформулювати поняття та систему заходів забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- встановити особливості тимчасового доступу до речей та документів у механізмі забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- з'ясувати місце тимчасового вилучення та арешту майна в забезпеченні відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- розкрити механізм взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів під час забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- визначити особливості проведення слідчих (розшукових) дій з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- з'ясувати особливості використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- внести пропозиції щодо удосконалення законодавчого регулювання забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Об'єкт дослідження – правовідносини, що виникають, розвиваються та припиняються між учасниками кримінального провадження під час відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Предмет дослідження – процесуальна діяльність слідчого щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація відповідає положенням Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015, Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, схваленого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р, Плану дій щодо реалізації положень Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Радою питань судової реформи 17 березня 2015 р., Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275), Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 30 вересня 2015 р. (протокол № 19) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень НАПрН України (п. 1062, 2015 р.).

Методи дослідження. Для досягнення поставлених мети і задач використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів, зокрема: *історико-правовий* – під час характеристики стану наукових досліджень проблем процесуальної діяльності щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (підрозділ 1.1); *системний* – для характеристики джерел отримання інформації щодо окремих видів майна, на яке може бути накладено арешт (підрозділ 2.1); *догматичний (формально-юридичний)* – під час аналізу процесуального порядку відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також визначення змісту вживаних у роботі юридичних термінів (розділи 1–3); *опитування* – у процесі проведення опитування серед працівників правоохоронних органів (розділи 2, 3); *статистичний* – для аналізу й узагальнення емпіричної інформації, що стосується теми дослідження (розділи 1–3); *моделювання* – у межах побудови пропозицій до законодавства України (розділи 2, 3).

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Генеральної прокуратури України, Державної судової адміністрації України за 2015 р.; дані опитування 490 слідчих Національної поліції України з усіх областей України та 242 потерпілих від злочинів протягом 2015–2016 рр. у Волинській, Житомирській, Київській, Львівській, Одеській, Хмельницькій, Херсонській областях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і практичних аспектів процесуальної діяльності слідчого щодо забезпечення відшкодування

шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. У роботі сформульовано низку положень і висновків, які є новими в концептуальному плані та важливими для юридичної практики, висунуто та обгрунтовано пропозиції щодо процесу ефективного забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Зокрема:

вперше:

- на основі положень нового кримінального процесуального законодавства визначено поняття «забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням», яке охоплює усі види шкоди, форми її відшкодування, а також відповідає положенням КПК України, і під яким запропоновано розуміти систему дій уповноважених органів, спрямовану на встановлення та доказування виду і розміру матеріальної, фізичної та моральної шкоди, завданої потерпілому внаслідок вчинення злочину або кримінального проступку, а також вжиття заходів щодо її відшкодування;

- з метою підвищення ефективності та результативності відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, обгрунтовано необхідність встановлення обов'язку слідчого вживати заходів забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (ч. 2 ст. 40 КПК України), зокрема надати потерпілому фізичній особі допомогу в підготовці цивільного позову (ч. 1 ст. 128 КПК України);

- визнано недоцільним зазначати в п. 4 ч. 2 ст. 170 КПК України лише таку форму відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення, як цивільний позов, оскільки це обмежує можливість застосування слідчим арешту майна для забезпечення інших форм відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

- запропоновано запровадити прямий доступ до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування. Це забезпечить швидкий і безперервний доступ до баз даних та надасть можливість слідчому вжити заходів для забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

удосконалено:

- механізм добровільної видачі речей та документів, що визнані речовими доказами, за письмовою заявою їх власника або законного володільця та запропоновано його законодавче закріплення у ст. 100 КПК України шляхом доповнення її ч. 2-1 відповідного змісту;

- систему заходів забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, яка охоплює особливості встановлення та доказування виду, розміру, обсягу шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, виявлення можливих джерел її відшкодування та вжиття слідчим відповідних організаційних і кримінально-процесуальних заходів;

- алгоритм забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, що ґрунтується на положеннях нового кримінального процесуального законодавства та охоплює дії слідчого від моменту прийняття заяви про вчинення кримінального правопорушення до моменту реалізації

певної форми її відшкодування;

– порядок реалізації п. 2 ч. 3 ст. 42 КПК України щодо права підозрюваного, обвинувачений бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права, передбачені Кодексом, а також отримати їх роз'яснення шляхом розширення змісту пам'ятки підозрюваному, обвинуваченому вказівкою на усі переваги позитивних посткримінальних дій у вигляді кримінально-правового та кримінально процесуального заохочення (звільнення від кримінальної відповідальності, пом'якшення покарання, призначення узгодженого покарання, призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням);

– поняття потерпілого від злочину шляхом розмежування потерпілого як фізичну і потерпілого як юридичну особу та викладення ч. 1 і 2 ст. 58 КПК України в новій редакції;

– порядок визнання потерпілими близьких родичів чи членів сім'ї особи, яка загинула внаслідок кримінального правопорушення або перебуває у стані, що унеможливує подання нею відповідної заяви, а також скасування такого статусу, у зв'язку з чим розроблено пропозиції щодо внесення змін до ч. 6 ст. 55 КПК України;

дістало подальший розвиток:

– положення щодо поняття «школа, завдана кримінальним правопорушенням», її складових, форм та особливостей відшкодування;

– пропозиція про розширення змісту клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів (ч. 2 ст. 160 КПК України) даними про особу, у володінні якої знаходяться речі та документи;

– форми взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів під час забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

– пропозиції щодо удосконалення окремих підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на підвищення результативності відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, зокрема щодо спрощення процедури одержання дозволу на установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу, а також розширення переліку випадків, які дозволяють розпочати негласну слідчу (розшукову) дію до постановлення ухвали слідчого судді;

– положення щодо розмежування заходів забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, і заходів забезпечення цивільного позову;

– виокремлення та уточнення прав й обов'язків третьої особи, пропозиція зобов'язання слідчого стосовно вручення третій особі, щодо майна якої вирішується питання про арешт, пам'ятки про її процесуальні права та обов'язки одночасно з їх повідомленням особою, яка здійснює таке повідомлення;

– розкриття потенційних можливостей слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій у процесі забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та аргументовані в дисертації висновки впроваджено та може бути використано у:

– *практичній діяльності* – під час забезпечення слідчим відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (акт Головного слідчого управління Національної поліції України від 20 грудня 2016 р.);

– *законотворчій діяльності* – для удосконалення кримінального процесуального законодавства України щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 20 жовтня 2016 р. № 46/65 ВР);

– *освітньому процесі* – при написанні окремих розділів (глав) підручників і навчальних посібників із навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Оперативно-розшукова діяльність», при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами (акт Національної академії внутрішніх справ від 2 грудня 2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. У методичних рекомендаціях, підготовлених у співавторстві, автору належить 10 % матеріалу. Інші матеріали, що належать співавторам, у дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, висновки й рекомендації оприлюднено на дев'яти конференціях, семінарах, круглих столах, а саме: «Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка)» (Київ, 20 листопада 2015 р.); «Теоретичні аспекти організації досудового розслідування» (Харків, 4 грудня 2015 р.); «Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування» (Одеса, 14 квітня 2016 р.); «Донецький юридичний інститут: 55 років на теренах освіти і науки» (Кривий Ріг, 13 травня 2016 р.); «Актуальні проблеми кримінального права та процесу» (Кривий Ріг, 10 червня 2016 р.); «Держава і право незалежної України: здобутки та перспективи» (Одеса, 24 червня 2016 р.); «Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві» (Київ, 30 червня 2016 р.); «Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики» (Київ, 8 липня 2016 р.); «Формування правових позицій щодо розслідування міжнародних злочинів» (Київ, 28 жовтня 2016 р.).

Публікації. Основні результати дисертації відображено у 19 публікаціях, з яких шість статей – у наукових фахових виданнях України, одна стаття – у зарубіжному науковому виданні (Республіка Киргизія), одна стаття – у фаховому виданні України, що включено до міжнародної наукометричної бази, дев'ять тез – у збірниках доповідей конференцій, семінарів, круглих столів, а також дві методичні рекомендації.

Структура та обсяг дисертації. Дослідження складається із вступу, трьох розділів, що включають дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (402 найменування на 42 сторінках), семи додатків на 46 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 317 сторінок, з яких основний текст – 229 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, визначено зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, задачі, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, наведено інформацію про їх апробацію та публікації автора.

Розділ 1 «Теоретичні засади процесуальної діяльності слідчого щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *«Стан наукових досліджень проблем процесуальної діяльності щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням»* шляхом аналізу наукових праць встановлено, що окремі аспекти цієї теми розкрито переважно в контексті робіт, що стосуються загальних положень про відшкодування шкоди, процесуального статусу потерпілого чи кримінальної процесуальної діяльності слідчого. Значна частина цих досліджень ґрунтувалася на положеннях КПК України 1960 р., а також зарубіжного законодавства, а тому в них не враховано сучасних проблем, що існують у цій сфері.

Стан відшкодування шкоди, завданої кримінальними правопорушеннями у 2015–2016 рр., визнано недостатньо ефективним з огляду на те, що переважна частина лише матеріальних збитків, у провадженнях за якими закінчено розслідуванням (76,6 % у 2015 р. та 68,6 % у 2016 р.) залишаються невідшкодованими. Незадовільним його визнає 83,3 % опитаних слідчих. Крім того, 57 % опитаних потерпілих стверджує, що їм узагалі не відшкодовано такої шкоди. Це пояснюється низкою причин, зокрема недосконалістю законодавчих положень щодо визначення виду та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також порядку її відшкодування; недостатньою злагодженістю взаємодії органів досудового розслідування і оперативних підрозділів у цьому напрямі; невжиттям або неналежним ужиттям слідчим заходів, необхідних для ефективного відшкодування такої шкоди; відсутністю у слідчих досвіду ефективного та результативного відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; невжиттям заходів щодо розшуку майна, на яке може бути накладено арешт; не накладенням або несвоєчасним накладенням арешту на майно; несвоєчасним ужиттям заходів забезпечення зберігання майна, на яке накладено арешт; не роз'ясненням або неналежним роз'ясненням права потерпілого та підозрюваного на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; відсутністю спеціального державного фонду забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням тощо.

У підрозділі 1.2. *«Процесуальний порядок відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, за кримінальним процесуальним законодавством України»* сформульовано поняття «шкода, завдана кримінальним правопорушенням», яке запропоновано закріпити в п. 27 ч. 1 ст. 3 КПК України.

Визначено порядок забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, який умовно складається з двох етапів: на першому – особа, якій кримінальним правопорушенням заподіяно шкоду, визнається потерпілим; на другому – вживаються заходи щодо реалізації способу її відшкодування. На цій основі розроблено відповідний алгоритм.

Виділено декілька видів відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Залежно від добровільності волевиявлення підозрюваного та обвинуваченого, виокремлено добровільне та примусове відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а залежно від суб'єкта її відшкодування – відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, підозрюваним, обвинуваченим, а також за його згодою будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою, слідчим і державою. Водночас найбільш ефективним способом відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, 63,2 % опитаних потерпілих вважає добровільне відшкодування такої шкоди підозрюваним, обвинуваченим чи іншими особами.

Виокремлено критерії визначення способів відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням – вид завданої шкоди (моральна, фізична, майнова), позиція підозрюваного та потерпілого.

Встановлено та проаналізовано особливості відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, юридичній особі. Запропоновано уточнити положення ч. 1 і 2 ст. 58 КПК України, розмежувавши потерпілого фізичну і потерпілого юридичну особу.

У підрозділі 1.3. «Повноваження слідчого щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням» на підставі вивчення положень КПК України виокремлено повноваження слідчого, що безпосередньо спрямовані на забезпечення відшкодування шкоди.

Обґрунтовано необхідність закріплення у п. 4 ч. 2 ст. 40 КПК України обов'язку слідчого вжити заходів забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (таку пропозицію підтримало 90,1 % опитаних потерпілих), а в ч. 1 ст. 128 КПК України – обов'язку надання потерпілому допомоги в підготовці цивільного позову.

Запропоновано розширити зміст пам'ятки підозрюваному, обвинуваченому вказівкою на усі переваги позитивних посткримінальних дій у вигляді кримінально-правового та кримінально процесуального заохочення (звільнення від кримінальної відповідальності, пом'якшення покарання, призначення узгодженого покарання, призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням). 50 % опитаних слідчих вважає, що такі роз'яснення суттєво сприяють забезпеченню відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а 44,1 %, що вони сприяють, однак незначним чином.

Доведено, що вид та розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, слід доказувати в усіх кримінальних провадженнях незалежно від виду вчиненого злочину – з матеріальним чи формальним складом.

Виокремлено типові ситуації в діяльності слідчого, що виникають під час доказування виду і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, пов'язані з видом шкоди, видом потерпілих та їх кількістю, а також кількістю кримінальних правопорушень, у яких її завдано.

Розділ 2 «Застосування слідчим заходів забезпечення кримінального провадження з метою відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. *«Поняття та система заходів забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням»* розроблено поняття забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, розкрито його ознаки у формі процесу та результату. Проведено розмежування заходів забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та заходами забезпечення цивільного позову.

Розроблено систему заходів забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, в основі диференціації якої вид вчиненого кримінального правопорушення, вид, заподіяної шкоди, спосіб (форма) її відшкодування, обставини кримінального провадження. Встановлено, що найбільш ефективними заходами забезпечення кримінального провадження у відшкодуванні шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, слідчі вважають накладення грошового стягнення (16,1 %), тимчасове обмеження в користуванні спеціальним правом (9 %), відсторонення від посади (10,4 %), тимчасовий доступ до речей і документів (19,4 %), тимчасове вилучення майна (28,4 %), арешт майна (80 %), затримання особи (13,3 %), запобіжні заходи: особисте зобов'язання (8,6 %), застава (25,3 %), тримання під вартою (15,7 %).

У підрозділі 2.2. *«Тимчасовий доступ до речей і документів у забезпеченні відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням»* встановлено, що для забезпечення потерпілому відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, важливі всі три форми проведення тимчасового доступу до речей та документів – ознайомлення з ними, їх вилучення та виготовлення з них копій.

Обґрунтовано необхідність підтримання висловленої пропозиції про те, що клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів має містити дані про особу, у володінні якої знаходяться речі та документи. У зв'язку з цим, запропоновано доповнити ч. 2 ст. 160 КПК України п. 8 такого змісту: «8) дані про особу, у володінні якої знаходяться речі та документи».

У підрозділі 2.3. *«Тимчасове вилучення та арешт майна в забезпеченні відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням»* обґрунтовано, що успішність забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, значною мірою залежить від результатів тимчасового вилучення та арешту майна. Запропоновано уточнити положення про мету арешту, виключивши з неї вказівку лише на таку форму відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, як цивільний позов.

За результатами вивчення практики застосування арешту майна встановлено, що законодавцем не передбачено ситуацію накладення одночасно декількох арештів на одне майно в різних кримінальних провадженнях, що

унеможливило забезпечення повного відшкодування шкоди, завданої кожним кримінальним правопорушенням. У зв'язку з цим, запропоновано надати доступ слідчим до Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, що має бути створений відповідно до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 10 листопада 2015 р. У реєстрі запропоновано здійснювати облік арештованого майно із зазначенням його кількісно-якісних характеристик, терміну накладення арешту та рішення щодо нього при винесенні вироку.

Обґрунтовано необхідність уточнення прав та обов'язків третьої сторони й розроблено пропозиції щодо її інформування шляхом надання пам'ятки про процесуальні права та обов'язки.

У підрозділі 2.4. *«Взаємодія слідчого з працівниками оперативних підрозділів, а також інших органів державної влади під час забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням»* розкрито процесуальні та організаційні форми взаємодії слідчих з працівниками оперативних підрозділів при забезпеченні відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, встановлено наявність проблем у врегулюванні цього важливого питання. Зазначено, що головною функцією оперативного співробітника є отримання інформації, а завданням слідчого – правильно, у межах чинного законодавства, використати таку інформацію. Встановлено фактори, які необхідно враховувати при взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів.

Запропоновано запровадження прямого доступу до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування. Це забезпечить швидкий і безперервний доступ до баз даних та надасть можливість слідчому вжити заходів для забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Розділ 3 «Особливості проведення та використання результатів слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *«Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням»* встановлено, що забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, певною мірою відбувається за рахунок слідчих (розшукових) дій, які дозволяють не лише одержати необхідну для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, інформацію, а й встановити та вилучити необхідні об'єкти, які в подальшому може бути спрямовано на реалізацію окремих форм відшкодування такої шкоди.

Розкрито потенційні можливості та окремі тактичні особливості допиту, пред'явлення для впізнання, обшуку, огляду, слідчого експерименту, призначення судових експертиз з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Визначено, що судові експертизи може бути використано з метою: 1) встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення і, відповідно, заподіяла шкоду; 2) визначення виду та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Причому саме розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, здебільшого можна визначити шляхом проведення судово-медичної експертизи живих осіб (визначення шкоди здоров'ю), товарознавчої (матеріальні збитки), бухгалтерської (економічні втрати), психологічної (моральна шкода) експертиз.

У підрозділі 3.2. «Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням» розкрито потенційні можливості та напрями використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій для забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, пов'язані з особою, яка заподіяла шкоду кримінальним правопорушенням, її співучасниками, а також майном, яке може бути використано під час забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

З метою підвищення ефективності відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, обґрунтовано необхідність максимального спрощення порядку одержання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, передбаченої ст. 268 КПК України. У зв'язку з цим, запропоновано ч. 2 ст. 268 КПК України викласти в такій редакції: «2. Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу проводиться на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування». Водночас ч. 3 і 4 цієї статті пропонується виключити.

Обґрунтовано доцільність розширення переліку випадків, які дають змогу розпочати негласну слідчу (розшукову) дію до постановлення ухвали слідчого судді. У зв'язку з цим, запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 250 КПК України, додавши розділ XI (ч. 2, 3 ст. 286, ч. 2, 3 ст. 289) КК України.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації розроблено нові наукові положення, що в комплексі розв'язують важливе наукове завдання стосовно вдосконалення практики забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. На підставі цього сформульовано такі основні висновки та пропозиції:

1. В Україні з моменту прийняття КПК 2012 р. не здійснено жодного спеціального дослідження проблем процесуальної дальності слідчого щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Встановлено, що сучасний незадовільний стан відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (таким його вважає 83,3 % опитаних слідчих), пояснюється низкою причин, що пов'язані як із недосконалими загальними положеннями механізму відшкодування такої шкоди, так і недостатньо ефективною діяльністю слідчих із забезпечення її відшкодування.

2. Визначено поняття «шкода, завдана кримінальним правопорушенням» та її складові. Запропоновано доповнити ч. 1 ст. 3 КПК України п. 27 такого змісту:

«Шкода, завдана кримінальним правопорушенням, – це негативні зміни фізичного та психічного здоров'я потерпілого, а також матеріальні втрати й витрати, яких він зазнає внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

До шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, належить: заподіяна кримінальним правопорушенням пряма та безпосередня шкода в її майновому та грошовому виразі; не одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення доходи; оцінені в грошовому вигляді витрати на відновлення здоров'я потерпілого (зокрема кошти, витрачені закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого), а в разі його смерті – на поховання, виплати з підтримання майнового добробуту і виховання непрацездатних членів сім'ї потерпілого та його неповнолітніх дітей; компенсація за моральну шкоду».

Запропоновано уточнити положення ч. 1 і 2 ст. 58 КПК України шляхом розмежування потерпілого фізичну і потерпілого юридичну особу та викласти її в такій редакції:

«1. Потерпілого фізичну особу у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником.

2. Потерпілого юридичну особу у кримінальному провадженні представляє лише її представник. Представником юридичної особи, яка є потерпілим, може бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні».

Визначено найбільш ефективний та оптимальний алгоритм забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, який охоплює: 1) прийняття заяви про вчинення кримінального правопорушення; 2) доказування виду та розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; 3) ужиття інших заходів забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, зокрема у зв'язку із забезпеченням заявленого потерпілим цивільного позову.

3.3 метою підвищення ефективності відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, запропоновано розширити повноваження слідчого шляхом встановлення обов'язку вживати заходів забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. У зв'язку з цим, ч. 2 ст. 40 КПК України запропоновано доповнити п. 4 такого змісту *«вживати заходів забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням», а ч. 1 ст. 128 КПК України – новим абзацом такого змісту: «Слідчий зобов'язаний надати допомогу в підготовці цивільного позову в разі звернення до нього з письмовою заявою про це фізичної особи, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди».*

З метою встановлення обґрунтованості підстав для визнання потерпілими близьких родичів чи членів сім'ї особи, яка загинула внаслідок кримінального правопорушення або перебуває у стані, що унеможливує подання нею

відповідної заяви, та для уникнення певних зловживань запропоновано абз. 1 ч. 6 ст. 55 КПК України доповнити положенням такого змісту: «Слідчий, перевіривши обґрунтованість таких підстав, виносить постанову про визнання таких осіб потерпілими».

Обґрунтовано процесуальний порядок прийняття рішення щодо визнання потерпілою особи з числа близьких родичів чи членів сім'ї в разі, якщо особа, яка постраждала, перебуває у стані, що унеможлиблював подання нею відповідної заяви. Запропоновано порядок скасування такого статусу родичів чи членів сім'ї в разі одужання особи, яка постраждала, та визнання її потерпілою. На підставі чого абз. 2 ч. 6 ст. 55 КПК України запропоновано доповнити наступним: «У такому разі слідчий скасовує постанову про визнання особи потерпілим з числа близьких родичів чи членів сім'ї та визнає потерпілим фізичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоди».

Обґрунтовано необхідність удосконалення механізму добровільної видачі речей та документів шляхом доповнення ст. 100 КПК України ч. 2-1 такого змісту: «Добровільна видача речових доказів, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, може бути здійснена за письмовою заявою їх власника або законного володільця, у якій зазначається особа, якій надаються речі чи документи, їх опис, що дозволить їх ідентифікувати, стан, кількість, речей, обставини їх передачі».

4. Визначено поняття «забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням», розкрито його зміст у формі процесу та результату.

Зроблено висновок, що заходи забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, має бути об'єднано в систему, яка включає в себе такі процесуальні та організаційні заходи: встановлення виду, розміру, обсягу шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; визначення можливих джерел відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; розшук майна, яким незаконно заволоділи; повернення такого майна законному власнику; роз'яснення потерпілому, підозрюваному (обвинуваченому) положень щодо відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; арешт майна та застосування інших заходів забезпечення кримінального провадження з метою відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; вилучення і збереження майна та інших цінностей, необхідних для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; надання доручень оперативним підрозділам про вжиття заходів, спрямованих на встановлення шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та забезпечення її відшкодування; запити до відповідних суб'єктів з метою встановлення наявності в обвинуваченого і цивільного відповідача грошових коштів, власності.

5. Тимчасовий доступ до речей та документів є процесуальною дією, завдяки якій слідчий може розшукати майно або документи, що підтверджують право на володіння цим майном та на яке в подальшому може бути накладено

арешт, що сприяє забезпеченню відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Обґрунтовано необхідність підтримання наданої пропозиції про те, що клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів має містити дані про особу, у володінні якої знаходяться речі та документи. У зв'язку з цим, запропоновано доповнити ч. 2 ст. 160 КПК України п. 8 такого змісту: «(8) дані про особу, у володінні якої знаходяться речі та документи».

6. Арешт майна 89,4 % опитаних слідчих визнає одними із найбільш дієвих заходів забезпечення кримінального провадження, що сприяють відшкодуванню шкоди потерпілому в кримінальному провадженні.

Визнано недоцільним зазначати в п. 4 ч. 2 ст. 170 КПК України таку форму відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення, як цивільний позов, оскільки це обмежує можливість застосування слідчим арешту майна для забезпечення інших форм відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Наприклад, накладений арешт на майно може сприяти тому, що підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа відшкодує шкоду, завдану потерпілому внаслідок кримінального правопорушення. У перспективі арешт може сприяти забезпеченню відшкодування шкоди, завданої потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, за рахунок Державного бюджету України.

Виокремлено та уточнено права й обов'язки третьої особи. Запропоновано зобов'язати слідчого вручити третій особі, щодо майна якої вирішується питання про арешт, пам'ятку про її процесуальні права та обов'язки одночасно з їх повідомленням особою, яка здійснює таке повідомлення.

7. Встановлено, що сьогодні до найбільш ефективних процесуальних форм взаємодії слідчого з працівниками оперативних підрозділів під час забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, належить надання та виконання доручень щодо проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій у кримінальному провадженні, спрямованих на встановлення особи, яка завдала потерпілому шкоди, майна, яке підлягає відшкодуванню чи на яке може бути накладено арешт. Водночас серед непроцесуальних форм ефективними в забезпеченні відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, визнано створення слідчо-оперативних груп, до складу яких входять слідчі й оперативні працівники; спільне планування слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, спрямованих на забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; інструктаж оперативних працівників перед проведенням таких дій; взаємний обмін інформацією, яку може бути використано в забезпеченні відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Під час взаємодії слідчого з іншими органами державної влади найбільш важливою формою взаємодії є надання доступу слідчого до інформаційно-аналітичних баз даних, що ведуться в зазначених органах і стосуються, як правило, особи, яка завдала шкоди, майна яким незаконно заволоділи чи яке

може бути використано у відшкодуванні шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

8. Проведення таких слідчих (розшукових) дій, як допит, огляд, обшук, пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент, призначення експертиз часто має вирішальне значення для забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Так, доводиться наявність самої шкоди, визначаються її вид і розмір, причинно-наслідковий зв'язок між кримінальним правопорушенням та шкодою, а також здійснюється розшук майна, яке може забезпечити задоволення цивільного позову. Кожну із зазначених дій слідчий може використати для забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, однак у різних слідчих (розшукових) діях різний потенціал забезпечення відшкодування такої шкоди. Одні з них більшою мірою спрямовані на забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, інші – відіграють допоміжну роль у цьому процесі.

9. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій розкриває широкі можливості у процесі забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Вони дають можливість: 1) встановити особу, яка заподіяла шкоду кримінальним правопорушенням, та її співучасників; 2) виявити майно, яким незаконно заволоділи, чи яке може бути використано під час забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, його місце перебування; 3) ідентифікувати його чи визначити його вартість; 4) запобігти його приховуванню, пошкодженню, псуванню, зникненню, втраті, знищенню, використанню, перетворенню, пересуванню, передачі, відчуженню тощо. Результати вказаних негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути підставою для формування всіх видів доказів у кримінальних провадженнях, у яких кримінальним правопорушенням заподіяно шкоду.

Розроблено пропозиції щодо удосконалення окремих підстав проведення негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на підвищення результативності відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

СПИСОК ОПУБЛКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Соф'їн М. І. Актуальні питання нормативно-правового регулювання взаємодії слідчих та оперативних працівників поліції при відшкодуванні шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 3-2. С. 236–239.

2. Соф'їн М. І. Процесуальна діяльність слідчого щодо розшуку майна підозрюваного (обвинуваченого) з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Науковий вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 3. С. 89–97.

3. Соф'їн М. І. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

- Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4 (97). С. 60–73.
4. Софін М. І. Роль следственных (розыскных) действий в обеспечении возмещения ущерба, причиненного уголовным правонарушением. *Право и политика*. 2016. № 1. С. 110–114.
5. Софін М. І. Проблемні питання тимчасового доступу до речей та документів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (98). С. 183–195.
6. Софін М. І. Вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, як обов'язковий елемент предмета доказування слідчим у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 253–264.
7. Софін М. І. Процесуальні принципи і гарантії забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (12). С. 40–50.
8. Софін М. І. Заходи забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Європейські перспективи*. 2016. № 3. С. 136–140.
9. Софін М. І. Шкода, завдана кримінальним правопорушенням: кримінально-правовий та кримінальний процесуальний аспект. *Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка): матеріали VI міжвуз. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 20 листоп. 2015 р.)* / ред. кол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Над. акад. внутр. справ, 2015. С. 62–64.
10. Софін М. І. Дискусійні питання визначення майна тимчасово вилученим в контексті забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Теоретичні аспекти організації досудового розслідування: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 4 груд. 2015 р.)*. Харків: ХНУВС, 2015. С. 363–366.
11. Софін М. І. Мета тимчасового доступу до речей та документів. *Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14 квіт. 2016 р.)*. Одеса: ОДУВС, 2016. С. 136–137.
12. Софін М. І. Особливості відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, юридичній особі. *Донецький юридичний інститут: 55 років на теренах освіти і науки: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 13 трав. 2016 р.)*. Кривий Ріг: Донецький юрид. ін-т МВС України, 2016. С. 337–338.
13. Софін М. І. Актуальні проблеми тимчасового доступу до речей та документів. *Актуальні проблеми кримінального права та процесу: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Кривий Ріг, 10 черв. 2016 р.)* / ред. кол.: О. В. Одерій, О. О. Волобуєва, А. С. Політова, Т. О. Лоскутов. Кривий Ріг: Поліграфічна компанія «Геліос-Принт», 2016. С. 285–288.

14. Соф'їн М. І. Повноваження слідчого щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Держава і право незалежної України: здобутки та перспективи: матеріали Всеукр. наук. конф.* (м. Одеса, 24 черв. 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 110–111.

15. Соф'їн М. І. Допит як засіб забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Актуальні питання використання можливостей позапланових документальних ревізій та інших перевірок у кримінальному судочинстві: матеріали міжвідомчого наук.-практ. семінару* (м. Київ, 30 черв. 2016 р.) / ред. кол.: В. В. Черней, С. С. Чернявський, А. П. Запотоцький та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 105–109.

16. Соф'їн М. І. Кримінально-процесуальні наслідки відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики: зб. тез доп. V Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 8 лип. 2016 р.). Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 152–155.

17. Соф'їн М. І. Актуальні питання відшкодування шкоди, завданої терористичним актом. *Формування правових позицій щодо розслідування міжнародних злочинів: матеріали міжвідом. круглого столу* (м. Київ, 28 жовт. 2016 р.) / ред. кол.: В. В. Черней, В. П. Тихий, О. В. Задорожній та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. С. 209–214.

18. Протидія оперативними підрозділами МВС України фінансуванню сепаратизму: метод. рек. / В. І. Василичук, С. С. Чернявський, М. І. Соф'їн та ін. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2015. 98 с.

19. Відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням: метод. рек. / Чернявський С. С., Вознюк А. А., Алексеєва-Процюк Д. О., Соф'їн М. І. та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 122 с.

АНОТАЦІЯ

Соф'їн М. І. Процесуальна діяльність слідчого щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2017.

Дисертацію присвячено дослідженню питань процесуальної діяльності слідчого щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Розкрито стан наукових досліджень проблем процесуальної діяльності щодо забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, особливості процесуального порядку такого відшкодування та повноваження слідчого в ньому.

Сформульовано поняття та систему заходів забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, встановлено особливості тимчасового доступу до речей та документів, тимчасового вилучення й арешту майна, а також інші заходи в механізмі забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

З'ясовано особливості використання результатів слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також взаємодію слідчого з працівниками оперативних й інших підрозділів щодо розшуку майна підозрюваного.

Ключові слова: шкода, завдана кримінальним правопорушенням, моральна шкода, фізична шкода, майнова шкода, відшкодування шкоди, заходи забезпечення відшкодування шкоди, слідчий, потерпілий.

АННОТАЦІЯ

Соф'їн Н. І. Процессуальная деятельность следователя по обеспечению возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2017.

Диссертация посвящена изучению вопросов процессуальной деятельности следователя по обеспечению возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением.

Раскрыто состояние научных исследований проблем процессуальной деятельности по обеспечению возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением, показано нынешнее состояние обеспечения возмещения такого вреда в государстве.

Раскрыт процессуальный порядок возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением, в соответствии с уголовным процессуальным законодательством Украины. Выделено несколько видов возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением, проанализированы особенности его возмещения.

Выделены полномочия следователя, непосредственно направленные на обеспечение возмещения вреда. Предложено расширить содержание памятки подозреваемого, обвиняемого указанием на все преимущества положительных посткриминальных действий в виде уголовно-правового и уголовно-процессуального поощрения. Выделены типичные ситуации в деятельности следователя, возникающие при доказывании вида и размера вреда, причиненного уголовным правонарушением, связанные с видом вреда, видом потерпевших и их количеством, а также количеством уголовных правонарушений, в которых он причинен.

Усовершенствован механизм добровольной выдачи вещей и документов, признанных вещественными доказательствами, по письменному заявлению их владельца или законного владельца и предложено его законодательное закрепление в ст.100 УПК Украины путем дополнения ее ч.2-1 соответствующего содержания.

Разработано понятие «обеспечения возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением», раскрыты его признаки в форме процесса и результата. Проведено разграничение мер обеспечения возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением, и мер обеспечения гражданского иска. Разработана система мер обеспечения следователем возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением, основу дифференциации которой составляют вид совершенного уголовного преступления, вид причиненного вреда, способ (форма) его возмещения, обстоятельства уголовного производства.

Раскрыты особенности временного доступа к вещам и документам, а также временного изъятия и ареста имущества в обеспечении возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением.

Предложено уточнить положение о цели ареста, исключив из нее указание только на такую форму возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением, как гражданский иск. По результатам изучения практики применения ареста имущества установлено, что законодателем не предусмотрена ситуация наложения одновременно нескольких арестов на одно имущество в различных уголовных процессах, что делает невозможным обеспечение полного возмещения вреда, причиненного каждым уголовным правонарушением.

Обоснована необходимость уточнения прав и обязанностей третьей стороны и разработаны предложения по ее информированию путем предоставления памятки с процессуальными правами и обязанностями.

Раскрыты процессуальные и организационные формы взаимодействия следователей с работниками оперативных подразделений при обеспечении возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением, установлено наличие проблемных вопросов в урегулировании этого важного вопроса.

Предложено введение прямого доступа к автоматизированным информационным и справочным системам, реестрам и банкам данных, держателем (администратором) которых являются государственные органы или органы местного самоуправления.

Установлено, что обеспечение следователем возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением, в определенной степени осуществляется за счет следственных (розыскных) действий, которые позволяют не только получить необходимую для возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением, информацию, но и установить и изъять необходимые объекты, которые в дальнейшем могут быть направлены на реализацию отдельных форм возмещения такого вреда.

Раскрыты потенциальные возможности и отдельные тактические особенности допроса, предъявления для опознания, обыска, осмотра,

следственного эксперимента, а также назначения судебных экспертиз с целью обеспечения возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением.

Сформулированы предложения по совершенствованию отдельных оснований проведения негласных следственных (розыскных) действий, направленных на повышение результативности возмещения вреда, причиненного уголовным правонарушением, в частности, по упрощению процедуры получения разрешения на установку местонахождения радиоэлектронного средства, а также расширение перечня оснований, которые позволяют начать негласное следственное (розыскное) действие до вынесения постановления следственного судьи.

Ключевые слова: вред, причиненный уголовным преступлением, моральный вред, физический вред, имущественный вред, возмещения вреда, меры обеспечения возмещения вреда, следователь, потерпевший.

SUMMARY

Sofn M. I. Procedural activities of the investigator to ensure redress for harm caused by the criminal offence. – *The manuscript.*

The dissertation on competition of a scientific degree of candidate of juridical Sciences, specialty 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensic examination; operatively-search activity. National Academy of internal Affairs, Kyiv, 2017.

The dissertation investigates the issues of procedural activities of the investigator to ensure redress for harm caused by the criminal offence. Reveals the state of scientific research procedure to ensure redress for harm caused by the criminal offence, the peculiarities of the procedural order of such compensation and powers of an investigator in it.

Formulated the concept and system of measures to provide compensation for harm caused by the criminal offence, the features of temporary access to things and documents, temporary seizure and seizure of property and other measures to ensure compensation for damage caused by a criminal offence.

Found features use of the results of investigative (search) and covert investigative (search) actions with the purpose of providing compensation for damage caused by criminal offence, as well as the interaction of the investigator with the employees operational and other units to search the property of a suspect.

Keywords: harm caused by the criminal offence, moral harm, physical harm, property damage, damages, measures of damages, the investigator, the victim.